

For hundrede Aar siden.

Af Gaardejer *Herman Madsen*, Nielsbygaard.

Efter Gennemførelsen af de store Landboreformer sidst i det 18. Aarh. og under Napoleonskrigene indtil 1814—1818 syntes alt at virke til Fordel for det danske Landbrug. De forvirrede Pengeforhold har formodentlig ogsaa bidraget sit til, at mange Gaarde og Godser blev udstykkede; der lavedes Masser af Papirspenge, og ingen eller kun faa nærede Frygt for at stifte Gæld. C. F. Wegener skriver: „Folk ågtede lidt paa Penge og Gæld, og fremfor alle var Landmændene letsindige hermed.“

Men i 1818 kom Omslaget med Prisfald og den saa højt tiltrængte Pengeordning; den Tid har Grundtvig i sit Skrift „Mands Minde“ skildret saaledes: „Da først var det, Danmark bukkede under og nedsank i en ti Aars Tid saa dybt i Armod og Mismod, Afmagt og Ligegyldighed, at jeg ikke uden en vis Gru kan tænke mig tilbage til Aarene mellem 1820—30, da det var det sørgelige Omkvæd i alle Kroge: hvad skal vi æde, hvad skal vi drikke, og hvad skal vi klæde os med?“

Dette voldsomme Omslag i Tiden bragte selv de bedst stillede Landmænd til at vakle, og de fleste, som havde købt i Aarene 1813—17, maatte i Reglen overlade deres Kreditorer alt, hvad de ejede. Disse søgte, da der ved Salg af Gaardens Produkter ikke indkom

saa meget, at de dermed kunde betale de Ejendommene paalignede Skatter, atter at afhænde Gaardene. Deri ligger Forklaringen paa de Historier fra den Tid, hvor det bl. a. fortælles, at en Godsejer skal have budt sin Karl en Rulle Skraatobak for at overtage en gældfri Gaard.

Da jeg fra den Tid, hovedsagelig ved mundtlig Overlevering, har et lille Træk, som efter min Mening giver en ret god Skildring af Tilstandene, og som derfor fortjener at opbevares for Efterslægten, vil jeg forsøge her at give en Fremstilling deraf.

Efterat Hr. Peder Wass til Nielsbygaard omkring ved Aaret 1800 først havde frasolgt c. 200 Tdr. Hartkorn i Bøndergods, solgte han selve Gaarden, der saa i Aarene 1800—1805 havde forskellige Ejere. I 1805 opgav dens daværende Ejer, Jonas Poder, sit Bo, og Købmand Rahr fra Ribe blev Ejer af Gaarden. I Aaret 1811 solgte han Nielsbygaard til Niels Madsen fra Vilslev. Købesummen var 44,000 Rdl. Der var da tilbage 330 Tdr. Land samt en Vandmølle. Bygningerne har, efter hvad der kan ses af en opbevaret Brandvurdering, været ret gode; Laden staar forøvrigt endnu. I Følge en Redegørelse fra 1814 har Niels Madsen skyldt Købmand Rahr 27,000 Rdl., som han for Størstedelen har betalt med gamle Sedler; til sidst er han dog nok bleven ham 297 Rdl. skyldig.

1815 d. 3. Januar døde Niels Madsen, og den 22. Maj 1817 blev hans Enke gift med Herman Madsen. Han var født paa Søndergaard i Plougstrup den 2. Januar 1791 og har saaledes været godt 26 Aar gl. Hans Forældre skal, i hvert Fald før 1813—14, have været meget velstaaende Folk, saa der har sandsynligvis ikke været ret megen Gæld paa Gaarden, udover en til Nationalbanken, formodentlig i 1819, indført Hæftelse paa 1002 Rbd. 93 Sk.

Imidlertid var Tiderne fra 1817 stadig nedadgaaende; der var rigelige Tilbud paa Arbejdskraft, og der forlangtes næsten ingen Betaling for Arbejdet, men der var heller ingen, der havde Penge. Længe i Forvejen før Skatten skulde betales, begyndte man at gemme de Penge hen, som skulde anvendes dertil. Aaret 1824 var dog nok et af de Aar, der var tungest at komme over, og det var lige ved, at Nielsbygaard ogsaa var kommen til Auktion for Skatterestancer.

Herman Madsen havde i Aaret 1824 faaet Paalæg om at udrede til Krigskassen 25 Rbd. Hvad Aarsagen var til, at han vistnok noget uventet skulde betale nævnte 25 Rbd., véd jeg ikke: men efter at han et Par Gange havde været i Ribe og forgæves bedt om Henstand med Skattens Betaling, var der gjort Udlæg i Gaarden, og det kunde ventes, at Auktionen vilde blive fremmet, hvis Beløbet ikke var betalt inden Kl. 12 Middag en nærmere angivet Dag.

Tidligt paa Dagen kørte han nævnte Dag til Ribe over Gredstedbro; sandsynligvis med Haab om yderligere Henstand. Maaske han ogsaa har aflagt sine Forældre i Plougstrup et Besøg, og hos dem forhørt sig, om de ikke havde Penge, han kunde laane; men de har nok ingen Penge haft og heller ingen kunnet skaffe. Han kom i hvert Fald til Ribe uden Penge hen paa Formiddagen. Formodentlig har han paany forsøgt at opnaa Henstand med Betalingen, men det lykkedes ikke; de 25 Rbd. skulde være betalt inden Kl. 12 Middag.

Paa Skibbroen i Ribe boede der dengang en Mand, hvis Navn jeg ikke husker;¹ til ham plejede

¹ Det maa have været Gæstgiver, Avlsbruger og Handelsmand *Søren Wodder*, senere Havnefoged i Ribe. (Meddelt af Hr. Byraadsarkivar C. N. Termansen i Ribe).

han at sælge sine Produkter — slagtede Svin, Smør, Korn og lign. — og til ham henvendte han sig, „om han ikke kunde laane ham Pengene“. Manden havde imidlertid ingen Penge, men mente dog at kunne skaffe dem inden Middag. Der blev afsluttet den Handel, at Herman Madsen bl. a. inden en nærmere fastsat Tid skulde levere ham 3 slagtede Svin à — Lispund og forskellige andre Ting, som jeg ikke husker, og saa gik Manden ud i Byen for at se, om han kunde skaffe Pengene.

Efter en god Stunds Forløb kom han tilbage: han kunde ingen Penge skaffe til Veje, hvorfor Handelen mellem dem maatte gaa tilbage. „Men, siger han, der bor en Bager oppe paa Torvet (hans Navn husker jeg heller ikke¹) han har vistnok Pengene; men om du kan laane dem, véd jeg ikke; jeg skal gerne følge med derop, hvis du ønsker det.“

Bageren havde Pengene, og Handelen blev afsluttet paa den Maade, at Herman Madsen laante de 25 Rbd.; inden en nærmere aftalt Tidsfrist skulde han saa, som Betaling for Laanet, levere Bageren 30 Tdr. Rug. Pengene skulde nu tælles, hvilket endda tog nogen Tid, thi der var kun faa eller ingen Dalere mellem dem; det var overvejende Smaapenge, bl. a. ogsaa Lybsk-skillinger, Hamburgerkurant og hvad de nu hed, de skulde optælles og omregnes til danske Rbd. Efter at have faaet Pengene talt og anbragt i en stor Lær-redspose gav Herman Madsen sig paa Vandring hen, hvor Skatten skulde betales, men ak! Skattekontoret var lukket, Klokken var bleven over 12, og Skattemod-tagerne havde forladt Byen med lejet Vogn ad Varde til.

¹ Der boede — saavidt vides — ingen Bager paa Torvet i Ribe dengang. Men der menes maaske en Bager *From*, der boede paa Storegade ved Siden af Apoteket, altsaa i nogen Afstand fra Torvet. (C. N. Termansen).

Af Folk i Ribe fik han oplyst, at Skatteopkræverne kun vilde opholde sig nogle Timer i Varde, maaske Natten over i Ringkøbing o. s. v.; først naar de naaede Viborg, vilde de gøre nogle Dages Ophold. I Ribe maatte eller vilde man ikke tage imod Pengene; der var nu gjort Skridt til at sælge Gaarden. Den eneste Udvej til at undgaa Auktionen var derfor at faa Pengene betalt til nævnte Skatteopkrævere. Køre efter dem og indhente dem i Varde kunde han ikke naa, de havde for stort et Forspring og var desuden langt bedre kørende end han. Der var derfor intet andet Raad end at se at naa dem i Viborg og faa dem til at modtage Pengene dér.

Da han var kommen hjem fra Ribe, tog han en Hest og begav sig paa Vej til Viborg. Hvis nu en Tilhører f. Eks. bemærkede: „Det vaar endda en laang Vej“, saa var hans Svar: „Aa det vaar endda et saa gal, nær en vaar ridend, a haar flier Gaang væn gauend der op, lav a lo Soldaat, de vaar væhr.“

Efterat være ankommen til Viborg fandt han jo ret snart Stedet, hvor Skatteindbetalingen foregik, og her henvendte han sig. Paa Kontoret sad der en yngre Mand, til hvem han forrettede sit Ærinde: han var nede fra Ribeeegnen og skulde have betalt 25 Rbd. til Krigskassen, medens Skattekommissionen opholdt sig dér, men det kunde han ikke, da det først nu var lykkedes ham at skaffe Pengene. Af den unge Mand blev han overøst med en Del Grovheder: det kunde ikke lade sig gøre nu, — der havde været Henstand nok — Gaarden var maaske solgt, inden han kom hjem o. s. v. Han var lige ved at forlade Lokalet, da en ældre Herre aabnede en Sidedør for at spørge Kontoristen, hvad det var, Manden vilde. Ja, han vilde

jo betale nogle Penge, som skulde have været betalt i Ribe, men det kunde jo ikke lade sig gøre nu o. s. v. Den gamle Herre mente dog, at det kunde lade sig gøre, og gav Kontoristen Ordre til at tage imod Pengene.

Lærredsposen blev halet frem, og dens Indhold hældt ud paa Bordet. Men havde Kontoristen været noget umedgørlig før, blev han det ikke mindre nu: disse Penge kunde han ikke modtage, det skulde være danske Penge i Sølv og ikke en Blanding af alt muligt, Lybskskillinger, Hamburgerkurant o. s. v. Atter viste den gamle Herre sig, men da gav han Kontoristen Medhold: disse Penge kunde de ikke modtage, skønt de i og for sig var gode nok, men de skulde omsættes i danske Rigsbankdaler, førend man kunde modtage dem. Der blev tilstaaet Herman Madsen en Frist paa nogle Timer; hvis han inden den Tid mødte med Pengene, skulde Sagen blive bragt i Orden.

Det lykkedes ham at faa Pengene omsat og faa dem betalt. Men, sagde Herman Madsen, havde jeg ikke i Viborg fra min Soldatertid haft nogle Bekendtskaber, vilde det ikke have været mig muligt at faa Pengene omsat; thi de faa, der havde en Daler eller to liggende, tav stille dermed og gemte den dybt paa Kistebunden. Kun hvor man var kendt eller ved en anden kunde gøre sig bekendt, og ved paa troværdig Vis at forklare Nødvendigheden af at faa Pengene omsat, lykkedes det at skaffe de faa Dalere til Veje. Men jeg var glad, da jeg med Kvitteringen i Lommen kunde begive mig paa Hjemvejen; tilbage var jo at faa Auktionen aflyst og faa Rugen leveret.

Det sidste har vel nok været det værste, thi Vejen fra Nielsbygaard til Ribe gik dengang over Gredstedbro, ca. 4 Mil, og vi kunde, sagde han, kun køre med

tre Tønder Rug paa hver Vogn. Vejene var sandede og med dybe Hjulspor, Hestene ikke særlig gode — dog var de i bedst Foderstand om Efteraaret —, Vognene var simple og ikke som nu forsynede med Jærnringe om Hjulene.

Det siger sig selv, at der ikke kunde blive meget til Fortæring, Tilsæt o. l. til en Viborg- eller Riberejse, naar 30 Tdr. Rug — leveret i Ribe — ca. 4 Mil — ikke i Lastbil, men paa fornævnte Maade, kun kostede 25 Rbd.; men saadan var Tiderne dengang, og det er kun godt 100 Aar siden.
